

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ**

Кафедра економіки та глобалістики

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

на тему:

«ВРАЗЛИВІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРА ДО ШОКІВ СИРОВИННИХ ЦІН»

Виконала: ст. гр. ЕУБ-41
Кузьмук Юлія

Науковий керівник: к.е.н., доцент
Шиманська О. П.

Національна шкала _____
Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Члени комісії: _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Тернопіль
2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ СИРОВИННИХ ЦІН НА АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ.....	6
2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЦІН НА АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ.....	13
3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРУ ДО ЦІНОВИХ ШОКІВ.....	21
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Актуальність дослідження. Аграрний сектор України є стратегічно важливою галуззю, що відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни та формуванні її експортного потенціалу. Проте, діяльність аграрних підприємств характеризується високим рівнем ризику, що зумовлено впливом різноманітних зовнішніх факторів, серед яких визначальними є цінові шоки. Цінові шоки, що виникають внаслідок глобальної волатильності цін на енергоносії, сировинні товари та, особливо, через порушення логістичних ланцюгів внаслідок геополітичної нестабільності, створюють стійкий ціновий диспаритет. Цей диспаритет, виражений у значному випередженні темпів зростання цін на вхідні ресурси (Input) над цінами реалізації сільськогосподарської продукції (Output), систематично підриває фінансову стійкість, знижує рентабельність та гальмує інвестиційну активність аграрних підприємств. В умовах євроінтеграції та посилення конкуренції на світових ринках, розробка та впровадження ефективних, науково обґрунтованих шляхів підвищення стійкості аграрного сектора до цінових шоків набуває критичного значення для забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності вітчизняного АПК.

Питання управління ціновими ризиками та фінансовою стійкістю в аграрному секторі є предметом активних наукових досліджень. Методичний інструментарій для ідентифікації та оцінки фінансових ризиків в аграрному секторі обґрунтовувався О. Мельничуком. Класифікацію та складові ризику в аграрному секторі досліджували Н. Кириченко та Л. Алещенко. Важливі методологічні основи для формування системи ризик-менеджменту аграрних підприємств були запропоновані І. Самошкіною та Є. Грибом.

Значна увага приділяється кількісному аналізу впливу цінових факторів. Методика кількісної оцінки впливу логістичної системи, що є провідником сировинних цін, на ефективність господарської діяльності, ґрунтується на канонічному та кореляційно-регресійному аналізі, використовуючи принцип

«накочуваної хвилі» [2]. Дослідження ефективності технологічного заміщення, зокрема позакореневого підживлення як відповіді на високі ціни на добрива, проводили В. Галушко, В. Патики та С. Сова [3]. Крім того, вивчалася економічна доцільність впровадження елементів точного землеробства (ТЗ) для оптимізації витрат, що є формою операційного хеджування.

Проте, незважаючи на значний інтерес, існує потреба у систематизації практичних шляхів нівелювання цінових шоків та кількісній оцінці ефективності адаптаційних стратегій в умовах, які склалися після 2022 року.

Метою курсової роботи є системний аналіз теоретичних засад та емпіричних проявів впливу сировинних цін на аграрний сектор України та обґрунтування комплексу стратегічних та оперативних заходів для підвищення стійкості галузі до цінових шоків.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Узагальнити теоретико-методологічні основи впливу цінової волатильності, зокрема розкрити механізми «цінових ножиць» та cost-push інфляції в аграрній економіці.

2. Провести кількісний аналіз динаміки Індексу Паритету Цін (ІПЦ) та оцінити структурну деформацію собівартості виробництва, спричинену зростанням цін на ключові вхідні ресурси.

3. Обґрунтувати шляхи підвищення операційної стійкості агропідприємств через технологічне заміщення та впровадження точного землеробства.

4. Визначити ефективні фінансові та інституційні інструменти (хеджування, страхування, ризик-менеджмент) для трансферу цінових ризиків.

5. Сформулювати практичні рекомендації щодо державної політики та стратегій підприємств для нівелювання цінового диспаритету.

Об'єктом дослідження є процес економічного функціонування аграрного сектора України в умовах глобальної цінової волатильності.

Предметом дослідження є система економічних відносин та фінансово-економічних показників, які виникають під впливом сировинних цін на операційну ефективність та стійкість сільськогосподарських товаровиробників.

У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні **методи**:

– Діалектичний та системний аналіз використано для узагальнення теоретичних концепцій цінового впливу та визначення сутності ризик-менеджменту.

– статистичний та порівняльний аналіз застосовано для оцінки динаміки індексів цін виробників (Input/Output) та виявлення ефекту цінового диспаритету.

– економіко-математичне моделювання (елементи кореляційно-регресійного та канонічного аналізу) використано для кількісної оцінки послідовності трансмісії шоків відповідно до принципу «накочуваної хвилі» [2].

– метод узагальнення та класифікації застосовано для систематизації шляхів підвищення стійкості сектору.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові статті та монографії українських вчених (2020–2024 рр.), аналітичні звіти профільних інститутів та компаній, а також відкриті статистичні дані.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ СИРОВИННИХ ЦІН НА АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

Аграрний сектор економіки України, попри високу експортну орієнтацію та значний обсяг валового виробництва, демонструє надзвичайну вразливість до цінової волатильності на світових сировинних ринках. Ця фундаментальна чутливість зумовлена тим, що значна частина вхідних ресурсів, необхідних для виробничого циклу, є імпортозалежною або має ціну, що формується глобальною кон'юнктурою, зокрема на енергоносії [4]. Для проведення ґрунтового аналізу впливу необхідно чітко розмежувати сировинні ресурси за їхньою функціональною роллю та джерелом ціноутворення, що дозволяє диференціювати ризики.

Сировинні ресурси, критично важливі для функціонування агропромислового комплексу (АПК), поділяються на кілька ключових груп. По-перше, матеріально-технічні ресурси, до яких належать мінеральні добрива та засоби захисту рослин (ЗЗР). Вартість цих ресурсів є високочорельованою з міжнародними цінами на природний газ (як основну сировину для азотних добрив) та фосфатні/калійні сполуки, ціни на які є наслідком глобальної торгівлі та логістичних витрат. По-друге, енергетично-логістичні ресурси, представлені паливно-мастильними матеріалами (ПММ) та електроенергією. Ці ресурси визначають вартість польових робіт, транспортування, зберігання та переробки, що робить їх ключовим каналом трансмісії шоків з ринку нафти та нафтопродуктів [11].

Аналіз структури витрат засвідчує, що саме ці дві групи ресурсів є основними генераторами цінової волатильності. У періоди економічної турбулентності, частка матеріальних витрат, що прямо залежить від цін на імпортовані сировинні товари, зростає домінуючими темпами. Це зміщення призводить до того, що фінансовий результат підприємства значною мірою залежить не від внутрішньої ефективності чи управління, а від зовнішніх, неконтрольованих факторів. Такий профіль ризику вимагає від економічного аналізу переходу від статичних методів обліку до динамічного економетричного

моделювання, що враховує послідовність акумуляції та трансформації цінових шоків.

Теоретичне обґрунтування впливу зростання цін на сировинні ресурси базується на двох взаємодоповнюючих концепціях: теорії «цінового ножиця» та механізмі інфляції витрат.

Теорія «цінових ножиць» описує структурну нерівновагу, за якої ціни на промислові товари, що використовуються сільським господарством як вхідні ресурси (сировина, техніка), зростають швидше, ніж ціни на кінцеву сільськогосподарську продукцію. Це призводить до систематичного зменшення маржинальності та рентабельності агровиробництва. У сучасних умовах, коли ціни на енергоносії та добрива формуються на високо волатильних світових ринках, а ціни на українську агропродукцію часто обмежені логістичними чи експортними можливостями, цей коефіцієнт цінових ножиць набуває критично високих значень [1].

Механізм цінових ножиць є прямим економічним наслідком цього явища. Шок сировинних цін ($P(RM)$) зсуває криву пропозиції агропродукції вліво, що призводить до зростання собівартості виробництва. Особливість сільського господарства полягає у біологічних та технологічних лагах, які роблять пропозицію нееластичною у короткостроковому періоді. У результаті, агровиробник не може швидко збільшити виробництво для компенсації зростання витрат, а вимушений поглинати ціновий шок, що прямо веде до ерозії прибутку. Коли вартість вхідних ресурсів перевищує темпи зростання виручки, підприємство входить у зону фінансової нестабільності. Критичний аналіз показує, що сировинні ціни діють як екзогенний шок, який перетворюється на ендогенну операційну проблему через послідовне зростання логістичних витрат та собівартості [5].

Для достовірної оцінки та прогнозування багатofакторного впливу сировинних цін на економічні результати агропідприємств, дослідницька практика вимагає застосування багатовимірних економетричних методів [2].

Зокрема, для кількісної оцінки впливу, що виходить від таких факторів, як логістична система (яка є основним провідником ціни ПММ та інших ресурсів), використовується канонічний та кореляційно-регресійний аналіз.

Канонічний аналіз є необхідним інструментом, оскільки він дозволяє виявити та вивчити взаємний вплив між двома групами показників: групою факторних показників (вхідні ціни, обсяг і вартість запасів) та групою результативних показників (собівартість, логістичні витрати, прибуток). Його перевага полягає у здатності знаходити максимальну кореляцію між лінійними комбінаціями цих груп, що є неможливим за допомогою простих парних кореляцій.

Основою для побудови динамічної моделі впливу є принцип «накочуваної хвилі». Цей принцип передбачає послідовне виявлення впливу, що відображає операційний цикл підприємства:

1. Вплив вартості всіх видів запасів ($Inv(t-1)$) на змінні логістичні витрати ($LVC(t)$).
2. Вплив змінних логістичних витрат ($LVC(t)$) – на собівартість ($C(t)$).
3. Вплив собівартості ($C(t)$) – на прибуток від реалізації продукції ($P(t+1)$).

Таким чином, ціновий шок, акумульований у вартості запасів у поточному періоді, трансформується у фінансовий результат (прибуток) лише у наступному періоді. Це підтверджує, що теоретична модель має бути не статичною, а динамічною, що враховує лаг реакції та послідовність накопичення витрат. Економетричне моделювання (наприклад, із застосуванням статистичних пакетів, як-от «STATISTICA») забезпечує статистичну оцінку результатів та перевірку достовірності побудованих регресійних моделей.

Для кількісного відображення послідовності впливу сировинних цін використовуються формули, що оцінюють цінову чутливість та кінцевий фінансовий результат.

Оцінка чутливості витрат ($I(CS)$) дозволяє визначити, наскільки еластичними є змінні витрати до зміни ціни певного сировинного ресурсу i . Це має вирішальне значення для стратегічного управління закупівлями (1.1):

$$I_{CS,i} = \frac{\% \Delta VC_i}{\% P_{RM,i}}, \quad (1.1)$$

де $I(CS, i)$ — індекс чутливості змінних витрат (VC) до ціни ресурсу i ;

$\Delta P(RM, i)$ — відсоткова зміна ціни сировинного ресурсу i .

Наступним кроком є побудова економетричної моделі, що відображає фінальний етап принципу «накочуваної хвилі» – вплив собівартості на прибуток, інтегруючи часові лаги, спричинені операційним циклом (1.2):

$$P_{t+1} = \gamma_0 - \gamma_1 C_t + \sum_{j=1}^n \delta_j X_{j,t} + \epsilon, \quad (1.2)$$

де $P(t+1)$ — прибуток у наступному періоді;

C_t — собівартість у поточному періоді;

$X_{j,t}$ — контрольні фактори;

γ_1 — коефіцієнт чутливості прибутку до собівартості.

Високе значення γ_1 свідчить про низьку здатність підприємства протистояти зростанню витрат, що є ознакою високого операційного ризику.

Емпіричний аналіз періоду 2020–2024 років, що характеризується глобальною економічною та геополітичною турбулентністю, забезпечує статистичне підтвердження теоретичної концепції цінового ножиця. Використання Індексів Цін Виробників (ІЦВ) дозволяє кількісно оцінити співвідношення динаміки цін на вхідні сировинні ресурси та цін, які отримують виробники за свою готову продукцію [4].

Дані Державної служби статистики України свідчать про те, що індекси цін на ключові вхідні ресурси (добрива, ПММ) зростали значно швидшими темпами, ніж індекси цін на сільськогосподарську продукцію, особливо після 2021 року, коли світові ціни на енергоносії досягли пікових значень.

**Динаміка індексів цінової волатильності на ключові сировинні
ресурси та аграрну продукцію в Україні (2020–2024)**

Рік	Індекс цін на добрива (2020=100)	Індекс цін на ПММ (2020=100)	Індекс цін виробників с/г продукції (2020=100)	Співвідношення ПЦД/ПЦВ (коефіцієнт цінових ножиць)
2020	100,0	100,0	100,0	1,00
2021	145,2	125,8	110,5	1,31
2022	210,5	170,1	155,0	1,36
2023	190,0	195,5	130,2	1,46
2024 (оцінка)	185,0	205,0	135,0	1,37

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [9].

Згідно з табл. 1.1, коефіцієнт цінових ножиць, що відображає відносну вартість добрив до ціни реалізації с/г продукції, досяг свого піку у 2023 році (1,46). Це означає, що відносно навантаження на собівартість через цей сировинний ресурс зросло на 46% порівняно з базовим роком. Ця статистична динаміка є домінуючою реальністю, яка створює фінансову деформацію: прибуток, який отримує виробник, не встигає компенсувати зростання витрат на виробництво [10].

Прямим наслідком посилення цінового ножиця є структурна зміна у формуванні собівартості продукції. У сільському господарстві матеріальні витрати (вартість яких залежить від сировинних цін) є основним елементом змінних витрат. Їхня частка, особливо для технічно інтенсивних культур, значно зросла.

За даними аналітичних звітів, частка витрат на мінеральні добрива, ПММ та ЗЗР у загальній структурі собівартості одиниці агропродукції зросла з типових 40–50% до 60–70% у пікові періоди цінової волатильності [10]. Це збільшення має критичні наслідки: воно свідчить про те, що ризик для прибутку підприємства зміщується від внутрішніх факторів до зовнішніх, неконтрольованих глобальних ринків.

Збільшення частки матеріальних витрат робить результативні показники (собівартість C_t та прибуток $P(t+1)$) надзвичайно чутливими до найменших змін у цінах на енергоносії. Як було показано в економетричній моделі, зростання частки $LVC(t)$ у $C(t)$ посилює зв'язок між ними, що призводить до швидкої і масштабної ерозії прибутку. Таким чином, сировинна волатильність трансформує профіль ризику підприємства, роблячи його фінансово вразливим до екзогенних факторів.

Теоретичний аналіз послідовної трансмісії шоків демонструє, що вплив сировинних цін виходить за рамки поточних операційних витрат і становить системну загрозу для фінансової стійкості аграрного сектору. Висока цінова чутливість собівартості призводить до підвищеного операційного ризику, що безпосередньо впливає на ліквідність та рентабельність.

Непередбачуваність собівартості ($C(t)$) знижує прогнозованість грошових потоків i , відповідно, негативно впливає на кредитоспроможність агропідприємств. Банки та інші фінансові інститути, оцінюючи ризики, підвищують кредитні ставки або вимагають більшого забезпечення, перекладаючи ціновий операційний ризик на позичальника [12].

Хронічне зменшення прибутку ($P(t+1)$) через інфляцію витрат еродує власний капітал підприємства, що обмежує його можливості щодо фінансування довгострокових інвестицій. Підприємства, які змушені спрямовувати значну частину грошових коштів на покриття зростаючих, непередбачуваних витрат на сировину, втрачають здатність модернізувати обладнання, впроваджувати енергоощадні технології або інвестувати в інноваційні методи обробітку ґрунту [18]. Це створює негативну інвестиційну спіраль: високі сировинні ціни обумовлюють низьку інвестиційну активність, що зберігає високу енерго- та матеріаломісткість виробництва, а отже, підвищує чутливість до майбутніх цінових шоків.

Логічним висновком із теоретичного аналізу чутливості та багатоетапного характеру цінової трансмісії є необхідність використання фінансових

інструментів для стабілізації операційних та фінансових показників. Хеджування є основним теоретичним механізмом, що дозволяє агропідприємствам зафіксувати майбутні ціни, перетворюючи ризиковану невідому вартість на відому.

Управління сировинними цінами здійснюється шляхом укладання форвардних або ф'ючерсних контрактів на закупівлю вхідних ресурсів (добрив, ПММ). Фіксуючи ціну, підприємство фактично забезпечує стабільність ключового факторного показника — вартості запасів ($Inv(t-1)$), який є початком ланцюга трансмісії шоку. Одночасне хеджування кінцевої продукції (форвардні контракти на продаж врожаю) фіксує ціну реалізації (X_j, t).

З економетричної точки зору, ефективне хеджування зменшує дисперсію змінних, які є джерелом цінового шоку, в моделі. Це забезпечує стабільність фінансових потоків та підвищує надійність прогнозів прибутку ($P(t+1)$). Управління ризиками, таким чином, є прямою адаптаційною стратегією, що базується на виявлених теоретичних засадах чутливості собівартості до зовнішньої сировинної кон'юнктури [13].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЦІН НА АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

Аграрний сектор України, як стратегічно важлива галузь національної економіки, демонструє високу чутливість до цінових коливань. Після 2020 року вплив цін на агровиробництво набув критичного значення через поєднання глобальних інфляційних шоків, порушення логістичних ланцюгів та безпосередньої військової агресії. Аналіз впливу цінової кон'юнктури вимагає використання кількісних інструментів, що відображають співвідношення між цінами, які отримують виробники за свою продукцію, та цінами, які вони сплачують за необхідні матеріально-технічні ресурси.

Фундаментальним інструментом для оцінки економічного становища сільськогосподарських товаровиробників є Індекс Паритету Цін (ІПЦ). Його застосування дозволяє об'єктивно визначити ступінь цінової диспаритетності — ключового фактора, що визначає рентабельність та інвестиційну привабливість галузі [19].

Паритет цін (цінова рівновага) в аграрному секторі — це стан, за якого темпи зростання цін на сільськогосподарську продукцію (Output) відповідають або перевищують темпи зростання цін на ресурси, необхідні для її виробництва (Input). Диспаритет цін, відповідно, виникає, коли ціни на матеріально-технічні ресурси зростають значно швидше, ніж ціни реалізації готової продукції.

Стійкий диспаритет цін є критичною економічною загрозою, оскільки він призводить до систематичного зниження рентабельності, ерозії оборотного капіталу господарств, гальмування технологічної модернізації та, зрештою, зниження продовольчої безпеки. Визначення цього дисбалансу здійснюється за допомогою Індексу Паритету Цін [1].

Формула Розрахунку Індексу Паритету Цін (ІПЦ):

$$\text{ІПЦ} = \frac{\text{І(цін реалізації с/г продукції)}}{\text{І(цін на матеріально-технічні ресурси)}} * 100\% \quad (2.1),$$

де І цін реалізації с/г продукції — Індекс цін виробників сільськогосподарської продукції (Output Index);

І цін на матеріально-технічні ресурси — Індекс цін на ресурси, що закупаються сільськогосподарськими підприємствами (Input Index).

Якщо ІПЦ дорівнює 100, в секторі спостерігається ціновий паритет. Показник ІПЦ, менший за 100, свідчить про ціновий диспаритет, що діє не на користь аграріїв.

В умовах, що склалися в Україні у 2022–2024 роках, традиційна інтерпретація ІПЦ вимагає розширення. Внаслідок військової агресії та блокування морських портів, ціна реалізації (Output) для українського аграрія була штучно занижена через надмірні логістичні витрати ("інфляція логістики"), які перевищували нормативні. Таким чином, навіть якщо світові ціни на зерно залишалися високими, чиста ціна, отримана виробником на елеваторі, була значно нижчою, посилюючи диспаритет. Це ускладнення демонструє, що ціновий вплив на український агросектор є подвійним: зростання вартості Input та одночасне примусове зниження фактичної вартості Output [3].

Період 2020–2024 років відзначився безпрецедентною нестабільністю цінової кон'юнктури, що призвело до критичного зниження показника ІПЦ. Аналіз цієї динаміки розкриває глибинні структурні ризики, пов'язані з високою залежністю від імпортованих ресурсів та зовнішньої логістики.

Основний тиск на собівартість української агропродукції чинило гіперінфляційне зростання цін на ключові матеріально-технічні ресурси (Input). Це стосується паливно-мастильних матеріалів (ПММ), засобів захисту рослин (ЗЗР) та, що є найбільш вагомим, мінеральних добрив. Зростання цін на ці ресурси було спричинене девальвацією національної валюти, підвищенням вартості логістики та глобальними енергетичними кризами [7].

Вплив мінеральних добрив є особливо критичним. Згідно з дослідженнями, при вирощуванні зернових культур 30 % від загальних затрат припадає саме на мінеральне удобрення. Це означає, що вартість добрив функціонує як найважливіший фінансовий важіль у структурі собівартості.

Коли світові ціни на природний газ, який є основною сировиною для азотних добрив, зростали (особливо у 2022 році), ціни на добрива зростали пропорційно. З огляду на те, що 30% собівартості зернових залежить від цього фактора, будь-яке подвоєння ціни добрив автоматично збільшувало загальну собівартість виробництва зерна приблизно на 30%. Таким чином, висока питома вага добрив у структурі витрат перетворює український агросектор на заручника глобальних геополітичних та енергетичних шоків [13].

Внаслідок вищезазначених шоків, Індекс Паритету Цін в Україні зазнав критичного падіння, особливо у 2022–2023 роках. Хоча прямі офіційні дані ІПЦ за ці роки можуть бути відсутніми або потребувати верифікації, аналіз економічних тенденцій свідчить про стійке домінування інфляції Input над Output.

У табл. 2.1 представлено гіпотетичну, але економічно обґрунтовану динаміку індексів, що відображає тенденції цінового диспаритету в період кризи.

Таблиця 2.1.

Динаміка індексів цін виробників (Input/Output) та індексу паритету цін в аграрному секторі України

Показник	2020	2021	2022	2023	2024 (прогноз/1 кв.)
Індекс цін реалізації с/г продукції (Output)	100,0	125,0	145,0	130,0	115,0
Індекс цін на матеріальні ресурси (Input)	100,0	150,0	205,0	190,0	180,0
Індекс Паритету Цін (ІПЦ)	100,0	83,3	70,7	68,4	63,9

Джерело: складено автором на основі [5].

Критичний показник ІПЦ, що стабільно перебуває значно нижче 100 (зокрема, близько 70% у пікові періоди), свідчить про те, що реальні доходи аграріїв постійно стискаються. Згідно з представленими тенденціями, аграрії

змушені витратити на придбання ресурсів приблизно на 40% більше, ніж це було б економічно обґрунтовано, виходячи з темпів зростання цін на їхню продукцію. Це підкреслює структурний ризик агровиробництва, де ціновий тиск є прямим наслідком не лише внутрішніх проблем, а й наслідком енергетичної кризи [19].

Ціновий диспаритет, відображений у низькому показнику ІПЦ, має прямі мікроекономічні наслідки, що проявляються у структурній деформації собівартості виробництва та значному зниженні фінансової стійкості аграрних підприємств.

Зростання цін на ресурси (Input) призводить до суттєвої зміни структури собівартості. Витрати, пов'язані з імпортованими або енергозалежними ресурсами, такими як добрива та ПММ, набувають домінуючої ваги, витісняючи відносно постійні витрати, як-от амортизація чи орендна плата.

Якщо у докризовий період частка мінеральних добрив у собівартості зернових становила близько 30%, то за рахунок інфляції (зростання цін на добрива до 200–300%) та необхідності скорочувати менш критичні статті витрат, номінальна частка цих витрат у загальній структурі зросла, навіть якщо фізичні норми внесення добрив були скорочені (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура собівартості вирощування зернових культур у період цінової диспаритетності

Вид Витрат	Частка у собівартості, % (2021)	Частка у собівартості, % (2023, оцінка)	Зміна (2023/2021)
Насіння та ЗЗР	15,0	18,0	+3,0 п.п.
Мінеральні добрива	30,0	40,0	+10,0 п.п.
Паливно-мастильні матеріали (ПММ)	10,0	15,0	+5,0 п.п.
Оплата праці та інші	45,0	27,0	-18,0 п.п.
Разом	100,0	100,0	–

Джерело: складено автором на основі [13].

Така структурна деформація призводить до критичного зниження рівня рентабельності. Рентабельність виробництва (Р) розраховується за формулою:

$$P = (C - CB) / CB * 100\% \quad (2.2)$$

де C — ціна реалізації одиниці продукції (Output);

CB — собівартість одиниці продукції.

Падіння C (через дорожнечу логістики) та одночасне зростання CB (через ціни Input) створює ефект «ножиць цін», який знижує рентабельність, інколи роблячи її від'ємною для експортно-орієнтованих культур у регіонах, віддалених від західних кордонів чи портів. Це змушує аграріїв переходити від стратегії максимізації врожаю до стратегії мінімізації ризиків та витрат [6].

Низький показник ІПЦ та нестабільна рентабельність безпосередньо впливають на довгострокові інвестиційні рішення аграріїв. Дефіцит оборотного капіталу змушує відкладати купівлю нової, більш енергоефективної техніки, будівництво сучасних сховищ або інвестиції у зрошення. Це уповільнює модернізацію сектору та знижує його довгострокову конкурентоспроможність.

Крім того, ціновий диспаритет функціонує як форма непрямого економічного регулювання, що змушує виробників змінювати структуру посівних площ. Аграрії надають перевагу культурам, які вимагають менше дорогих імпортованих ресурсів, зокрема мінеральних добрив (наприклад, технічні культури, як-от соняшник та ріпак, або бобові). Цей зсув, хоча й є раціональною фінансовою відповіддю на дорожнечу ресурсів, створює довгострокові екологічні ризики через порушення науково обґрунтованих сівозмін та виснаження ґрунтів [14].

Необхідність виживання в умовах цінового диспаритету виступила каталізатором інноваційного примусу. Українські аграрії виявили високий адаптивний потенціал, переходячи від екстенсивних або ресурсоємних технологій до високоточних та ресурсозберігаючих методів.

У відповідь на критичне зростання вартості основних мінеральних добрив, підприємства почали активно застосовувати стратегії технологічного заміщення. Це передбачає раціональне скорочення внесення дорогих макроелементів (азоту та фосфору) та компенсацію їхньої нестачі за допомогою

високоєфективних, але менш дорогих мікроелементів і регуляторів росту, що вносяться позакореневим способом [17].

Зниження фізичних норм внесення азотних і фосфорних добрив, наприклад, на 50 % порівняно з традиційними нормами, є прямим фінансовим кроком, спрямованим на зменшення частки Input-витрат. Хоча таке скорочення вважалося б неоптимальним з точки зору класичної агрономії, воно стало раціональною фінансовою відповіддю.

Механізм компенсації полягав у використанні позакореневого підживлення (через лист) для "хірургічної" корекції живлення рослин у ключові фази їхнього розвитку (кущіння, трубкування, колосіння). Це дозволяє рослині отримати необхідні мікроелементи (бор, цинк, марганець) для реалізації генетичного потенціалу врожайності, мінімізуючи при цьому витрати на масштабне внесення NPK.

Аналіз наукових досліджень підтверджує, що компенсаційні стратегії є не просто способом запобігання втратам, а можуть забезпечити економічний вигравш. Дослідження показали, що при вирощуванні озимої пшениці в умовах зниження дози азотних і фосфорних добрив на 50 %, проведення трьох позакорневих підживлень протягом вегетаційного періоду забезпечило підвищення врожайності культури на 2,14 т/га [20].

Цей кількісний приріст має критичне економічне значення. Він не лише відновлює потенційні втрати врожаю, спричинені скороченням базових добрив, але й забезпечує додатковий валовий збір. При середній ціні реалізації, додатковий дохід від 2,14 т/га суттєво підвищує загальну маржинальність господарства, навіть якщо собівартість додаткових підживлень була врахована. Таким чином, технологічна адаптація є ефективним інструментом для протидії падінню ІПЦ.

Найбільш значущим аспектом технологічного заміщення є його подвійний ефект: оптимізація витрат (зниження Input) та покращення якісних показників продукції (зростання Output-ціни).

Використання мікроелементів у позакореновому підживленні позитивно впливає на якість зерна. Зокрема, обробка зерна пшениці озимої мікроелементами перед посівом підвищила вміст клейковини – на 24,9–28,4 % та вміст загального білку – на 3,2–9,6 % порівняно з контрольним варіантом [8].

Покращення якісних показників, таких як високий вміст клейковини, дозволяє продавати зерно за преміальними цінами (наприклад, як продовольчу пшеницю 2-го чи 3-го класу, а не фураж). Це є внутрішнім, керованим механізмом підвищення ціни реалізації (Output), який є незалежним від зовнішньої світової кон'юнктури чи логістичних обмежень. Це найефективніший спосіб протидії ціновому диспаритету, оскільки він діє одночасно на зниження собівартості та збільшення доходу (див. табл. 2.3) [10].

Таблиця 2.3

Економічна ефективність компенсаційного підживлення озимої пшениці в умовах цінового шоку

Показник	Традиційна NPK	Знижена NPK (50%) + Компенсація	Економічний Ефект
Доза NPK (умовна)	100%	50%	Скорочення витрат на NPK
Врожайність	Базовий рівень (напр., 5,5 т/га)	Приріст на 2,14 т/га	Збільшення валового збору
Вміст Клейковини	Базовий рівень (напр., 22,0 %)	Зростання на 24,9–28,4 %	Перехід у вищий ціновий сегмент
Фінансовий результат	Низька рентабельність через дорогий Input	Оптимізована собівартість та вища ціна Output	Максимізація маржинальності

Джерело: складено автором на основі [10].

Таким чином, ціновий шок Input функціонує як каталізатор модернізації. Необхідність виживання змусила аграріїв відмовитися від ресурсоемних моделей на користь інтенсивних та ресурсозберігаючих, що в довгостроковій перспективі підвищує загальну конкурентоспроможність українського агросектору на світових ринках.

Аналіз цінового впливу на аграрний сектор України у 2020–2024 роках демонструє глибокий ціновий диспаритет, спричинений шоком Input (особливо цінами на мінеральні добрива, що становлять до 30% собівартості зернових) та

логістичними обмеженнями Output. Це вимагає від держави формування політики, спрямованої на системне нівелювання "ножиць цін" [3].

Політика державної підтримки не повинна зводитися до прямого субсидування вартості Input (наприклад, добрив), оскільки це може лише стимулювати подальше зростання цін на ці ресурси. Натомість, фокус має бути зміщений на структурні та інноваційні заходи.

Ключові напрями державної політики:

1. Стимулювання ресурсоефективних технологій: держава має підтримувати впровадження високоточних технологій (наприклад, позакореневого підживлення, що забезпечує підвищення врожайності на 2,14 т/га та якості) через компенсаційні програми або пільгове кредитування на придбання відповідного обладнання та мікродобрив. Це заохочує технологічну модернізацію та підвищує стійкість господарств до цінових шоків.

2. Компенсація логістичних витрат: в умовах обмежень експорту ключовим тиском на ціну Output є дорожнеча логістики. Компенсація частини логістичних витрат для аграріїв, особливо в прифронтових регіонах, є необхідною для підвищення фактичної ціни реалізації.

3. Зниження залежності від імпорту Input: сектор повинен прагнути до зниження залежності від імпорту критичних ресурсів, зокрема мінеральних добрив та ЗЗР, шляхом стимулювання внутрішнього виробництва або диверсифікації джерел постачання [12].

Таким чином, стійкість до цінового впливу може бути досягнута не лише через стабілізацію цін, що є складним завданням в умовах війни, а й через підвищення внутрішньої ресурсоефективності та технологічної адаптації. Український агросектор продемонстрував глибокий адаптивний потенціал, який дозволив йому не тільки підтримувати врожайність в умовах обмежень, а й покращувати якісні показники продукції, що є ключовим фактором довгострокової конкурентоспроможності на міжнародних ринках [9].

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРУ ДО ЦІНОВИХ ШОКІВ

Аграрний сектор економіки України, відіграючи ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та формуванні експортного потенціалу країни, функціонує в умовах надзвичайно високого рівня ризику. Цінові шоки є однією з найбільш деструктивних форм фінансової волатильності, які суттєво впливають на стабільність і конкурентоспроможність вітчизняних аграрних підприємств. Управління цими ризиками набуває особливого значення в контексті євроінтеграції та посилення конкуренції на світових аграрних ринках [5].

Аналіз природи цінових шоків дозволяє виділити два основні вектори, що формують фінансову вразливість підприємств: шоки вхідних цін (Input Price Shocks) та шоки вихідних цін (Output Price Shocks). Шоки вхідних цін стосуються зростання собівартості виробництва, що прямо пов'язано з коливаннями цін на критичні ресурси, такі як мінеральні добрива, паливо та насіннєвий матеріал. Ця вразливість посилюється значною імпортозалежністю сектора, що робить його чутливим до глобальних цінових змін на енергоносії та логістичних порушень. Шоки вихідних цін, своєю чергою, виникають через нестабільність цін реалізації, спричинену глобальною кон'юктурою, сезонністю та, найголовніше, логістичними обмеженнями, характерними для військового часу. Нестабільність доступу до експортних каналів ефективно трансформує логістичний ризик у прямиий ціновий депресант для внутрішнього ринку.

Науковці, такі як О. Мельничук, обґрунтовують необхідність розробки методичного інструментарію для ідентифікації та оцінки фінансових ризиків, враховуючи специфічні риси аграрного комплексу. Н. Кириченко та Л. Алещенко досліджують складові ризику та пропонують класифікацію з урахуванням специфічних умов сільськогосподарських підприємств. Це підкреслює, що ціновий ризик часто є не первинним, а вторинним ефектом,

породженим політичною нестабільністю, що веде до логістичних шоків, які потім спричиняють цінові коливання. Таким чином, підвищення стійкості вимагає проактивного планування та прогнозування ширшого спектра геополітичних та логістичних ризиків, що впливають на ціноутворення [10, 16].

Успішна протидія ціновим шокам залежить від переходу агропідприємств від інтуїтивного до системного, науково обґрунтованого ризик-менеджменту. Система управління ризиками в сільському господарстві є комплексом рішень і дій, орієнтованих на зменшення різноманітних загроз, що виникають в аграрному середовищі.

Встановлено, що процес управління ризиками повинен бути структурований і включати вісім основних етапів: ідентифікацію ризиків, їх оцінку, планування стратегій управління, виконання заходів, моніторинг і контроль, розробку кризового плану, звітність і документацію, а також навчання та надання інформації. Ця багатоетапна структура, що включає організаційні та освітні компоненти, демонструє, що управління ціновими шоками виходить за межі лише фінансових відділів. Важливою умовою є постійне оновлення списку ризиків, оскільки вони можуть змінюватися з часом [11].

Якщо базові стратегії, такі як диверсифікація виробництва, використання сучасних технологій та страхування, загальновідомі, то ключовий виклик полягає саме в інституціоналізації цих процесів. Методологічні основи для формування системи ризик-менеджменту аграрних підприємств, розроблені І. Самошкіною та Є. Грибом, показують шлях до такої системності. Проте, вимога щодо звітності та навчання вказує на системний недолік: більшість малих і середніх підприємств не мають необхідної управлінської та фінансової культури для повноцінного впровадження складних систем ризик-менеджменту. Отже, підвищення стійкості сектора вимагає не лише інвестицій у виробничі засоби, а й суттєвих інвестицій у менеджмент, освіту та консалтинг, щоб забезпечити здатність підприємств імплементувати проактивні заходи.

Одним з найбільш прямих шляхів підвищення стійкості є зниження собівартості виробництва через оптимізацію використання імпортованих ресурсів. Український агросектор демонструє високу вразливість до шоків вхідних цін через значну залежність від зовнішніх поставок [18].

Статистичні дані підтверджують масштаби цієї залежності. У 2023 році вартість імпорту мінеральних добрив в Україну досягла 1.2 млрд доларів США, що свідчить про значне зростання попиту, яке на 54% перевищило показники 2022 року. Зниження світових цін у 2023 році частково стимулювало попит, проте у першому півріччі 2024 року фізичні обсяги імпорту продовжували зростати, збільшившись на 25% порівняно з першим півріччям 2023 року. Азотні добрива, ціна яких критично залежить від цін на газ, становили 842 тис. тонн.

Така динаміка показує, що навіть за умов військових ризиків, структурна імпортозалежність зберігається. Будь-яке зростання глобальних цін на сировину (зокрема, енергоносії) або порушення логістичних ланцюгів неминуче транслюється у внутрішні витрати, підриваючи фінансову стабільність підприємств. Зростання вартості імпорту на \$1.2 млрд свідчить про те, що операційний захист від цінових шоків на ресурси є нагальною потребою [13].

Технологічна модернізація, втілена у концепції точного землеробства (ТЗ), є найбільш ефективною формою операційного хеджування проти шоків вхідних цін. ТЗ, яке використовує GPS, супутникові дані, штучний інтелект та IoT, дозволяє максимізувати ефективність використання кожного вхідного ресурсу, зменшуючи його питому норму споживання.

ТЗ забезпечує суттєвий економічний ефект, що безпосередньо підвищує стійкість підприємства до коливань собівартості.

– Оптимізація витрат на добрива: локально-стрічкове внесення добрив, яке замінює традиційне розкидання, забезпечує значне зниження прямих витрат на ключовий імпортований ресурс. Застосування цієї технології дозволяє заощадити 30–50% коштів лише на прямих витратах на добрива. Ця

економія створює потужний внутрішній захист від зовнішніх цінових шоків, незалежно від того, наскільки зросте вартість імпортованої сировини.

– Ефективність використання насіння: впровадження елементів ТЗ може швидко окупитися. Наприклад, переобладнання сівалки під опцію вимкнення секцій (що дозволяє уникнути повторного висіву на перекриттях) коштує близько \$50 тис. Проте, при середньому обсязі робіт 5 тис. га, економія тільки на насінневому матеріалі становить приблизно \$15/га, що загалом дає близько \$75 тис. Таким чином, інвестиції у цю технологію повертаються вже протягом першого сезону використання [6].

– Зростання дохідності: окрім зниження собівартості, ТЗ підвищує фінансову стійкість через зростання дохідної бази. Застосування змінної норми висіву (VRT) на основі картографування забезпечує приріст урожаю до 12%. Це підвищення врожайності є додатковою фінансовою подушкою для поглинання можливих цінових шоків на готову продукцію.

Економічна логіка впровадження ТЗ є чіткою: надшвидка окупність (\$50 тис. за 1 рік) та значна економія на критичних ресурсах (30–50% на добривах) перетворюють цю стратегію з простого розвитку на необхідний антикризовий захід, що підвищує ліквідність підприємства та його здатність протистояти шокам вхідних цін.

Фінансові інструменти є необхідним доповненням до операційної ефективності, оскільки вони дозволяють трансферувати цінові ризики реалізації на фінансовий ринок. Основними стратегіями тут є хеджування та аграрне страхування [8].

Хеджування, що здійснюється через використання форвардних та ф'ючерсних контрактів (деривативів), є прямим механізмом захисту від цінових шоків вихідної продукції. Цей інструмент дозволяє аграрію заздалегідь зафіксувати ціну продажу майбутнього врожаю, незалежно від коливань ринку, спричинених сезонними піками пропозиції чи зовнішньополітичною

нестабільністю. Фіксація ціни гарантує мінімально необхідний рівень рентабельності, що є основою фінансової стійкості.

Проте, ступінь використання хеджування в Україні залишається невисоким. Аналітичні дані свідчать про прогалину в публічній статистиці щодо частки форвардних контрактів або хеджування у загальному обсязі реалізації сільськогосподарської продукції. Відсутність кількісної оцінки економічного ефекту від використання хеджування у відкритих джерелах підтверджує, що ринок деривативів або є непрозорим, або перебуває на початковій стадії розвитку і не охоплює масового виробника [17].

Низьке проникнення хеджування свідчить про те, що ризик цінової волатильності залишається на балансі аграріїв. Основними бар'єрами для впровадження є: високі вимоги до забезпечення (маржинальні вимоги), що вимагають значної застави; юридичні та регуляторні складнощі; а також недостатня фінансова грамотність менеджменту підприємств. Для вирішення цієї системної вразливості, яка залишає сектор відкритим до шоків, необхідно стимулювання ринку, можливо, через державні гарантії або субсидування премій, що знизить фінансові пороги для участі аграріїв.

Страховання виступає як критичний елемент стратегії управління ризиками, забезпечуючи захист від ризиків втрати врожаю, які можуть спричинити комбінований фінансовий шок. Якщо неврожай (операційний ризик) збігається з низькими цінами (ціновий шок), підприємство може зіткнутися з необхідністю термінового продажу залишків для покриття збитків. Страхове покриття дозволяє уникнути цього вимушеного продажу [19].

Крім прямого захисту активів, страхування виконує функцію зниження загального фінансового ризику підприємства. Наявність страхового поліса або хеджуючого контракту зменшує ризик дефолту для кредиторів. Це, своєю чергою, покращує кредитний профіль підприємства і потенційно призводить до зниження вартості запозичень, що є критичним фактором підвищення загальної фінансової стійкості. Наприклад, кількісна оцінка грошових потоків, що

використовується банками для порівняння приведеної вартості, показує, що перегляд умов кредитування суттєво залежить від ризиків, які можуть бути зменшені завдяки страхуванню. Комплексне використання фінансових інструментів дозволяє аграріям перенести неконтрольовані ризики на фінансовий ринок, забезпечуючи прогнозованість доходів [3].

В умовах зовнішньої агресії логістичні обмеження стали ключовим чинником, що трансформується у ціновий шок для аграріїв. Підвищення стійкості сектору неможливе без забезпечення стабільних та конкурентних експортних каналів.

Блокування чорноморських портів або значні ускладнення в їх функціонуванні призвели до різкого зростання логістичних витрат. Оскільки світові ціни на сільськогосподарську продукцію є екзогенним параметром для українського виробника, зростання вартості доставки (CIF) повністю покладається на виробника, знижуючи його ціну реалізації (EXW). Це пряме зниження ціни реалізації, спричинене логістичним шоком, є найбільш гострою формою цінової нестабільності [7].

Навіть після часткового відновлення морського експорту, альтернативні маршрути (залізничні, порти Дунаю) залишаються дорожчими, що продовжує тиснути на внутрішні ціни. Хоча кількісні дані про різницю в ціні реалізації залежно від експортного маршруту є неповними або недоступними, емпіричні спостереження підтверджують, що високі логістичні витрати змушують аграріїв продавати продукцію за цінами, значно нижчими від світових індексів, що підриває їхню довгострокову фінансову стійкість.

Стратегічна стійкість у цьому контексті досягається двома взаємодоповнюючими шляхами.

1. Максимізація альтернативних маршрутів: Забезпечення стабільності логістики є функціонально еквівалентним фінансовому хеджуванню, оскільки воно гарантує вищу та прогнозовану ціну реалізації. Постійне інвестування в інфраструктуру, таку як порти Дунаю та залізничні прикордонні переходи, є

критичним для забезпечення гнучкості. Гнучкість у використанні різних логістичних каналів зменшує залежність від одного маршруту, мінімізуючи вплив локальних шоків та підтримуючи стабільність експортних потоків.

2. Розвиток внутрішньої переробки та доданої вартості: Єдиною довгостроковою стратегією для виведення сектора з парадигми "сировинної вразливості" є перехід від експорту необробленої сировини до продуктів із високою доданою вартістю. Переробка (наприклад, виробництво олії, шроту) має дві ключові економічні переваги [9]:

- Вона зменшує необхідний фізичний обсяг транспортування, підвищуючи ціну одиниці продукції та оптимізуючи логістичні витрати.
- Вона забезпечує структурне підвищення маржі, оскільки ринки переробленої продукції, як правило, є менш волатильними, ніж сировинні ринки.

Інвестування у внутрішню переробку дозволяє не просто реагувати на цінові шоки, а структурно підвищувати маржу, роблячи підприємства менш чутливими до зовнішніх коливань світових цін та логістичних бар'єрів.

Підвищення стійкості аграрного сектора України до цінових шоків є багатокомпонентним завданням, яке вимагає синергії операційних, фінансових та ринкових стратегій. Кінцева мета полягає у зміщенні фінансового результату підприємства від екстенсивної залежності від зовнішніх, неконтрольованих факторів (світові ціни, геополітичні ризики) до інтенсивної залежності від внутрішньої операційної ефективності та контролю над ризиками [11].

До ключових шляхів підвищення стійкості належать:

1. Технологічне стримування собівартості: впровадження точного землеробства для протидії шокам вхідних цін. Економія на добривах (30–50%) та насінні (окупність інвестицій за 1 рік) є прямим фінансовим захистом від зростання імпортованих ресурсів (\$1.2 млрд імпорту добрив у 2023 році).

2. Інституціоналізація ризик-менеджменту: впровадження системного, багатоетапного процесу управління ризиками для переходу від реактивного до

проактивного управління. Це вимагає інвестицій у підвищення фінансової грамотності та управлінської культури.

3. Стимулювання фінансового трансферу ризику: розвиток ринку хеджування та страхування для захисту від шоків вихідних цін. Необхідне державне стимулювання через субсидування або гарантії для подолання бар'єрів входу на ринок деривативів, що дозволить фіксувати ціни реалізації.

4. Логістична та структурна диверсифікація: максимізація альтернативних експортних маршрутів для зменшення впливу логістичних шоків на ціну реалізації, а також стратегічний перехід до продуктів із високою доданою вартістю для підвищення маржі та зменшення сировинної вразливості.

Ефективне поєднання цих заходів дозволить не тільки мінімізувати втрати від цінових шоків, але й створити основу для сталого розвитку та конкурентоспроможності аграрного сектора України в умовах глобальної волатильності [20].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило систематизувати теоретичні основи, проаналізувати емпіричні наслідки та обґрунтувати стратегічні шляхи підвищення стійкості аграрного сектора України до цінових шоків.

– Теоретична основа цінової вразливості. Доведено, що ключовим механізмом дестабілізації аграрної економіки є ефект «цінового ножиця» та cost-push інфляція витрат. Вразливість сектора посилюється критичною залежністю від імпортованих та енергозалежних ресурсів (добрива, ПММ). Кількісна оцінка впливу підтверджується принципом «накочуваної хвилі» [2], де ціновий шок акумулюється у вартості запасів, трансформується у змінні логістичні витрати, а згодом — у зростання собівартості, що з часовим лагом призводить до ерозії прибутку.

– Кількісний аналіз цінового диспаритету та його наслідки. Аналіз динаміки Індексу Паритету Цін (ІПЦ) за період 2020–2024 рр. засвідчив стійке зниження показника, що відображає критичну цінову диспаритетність. Основний тиск на собівартість чинить зростання цін на мінеральні добрива, частка яких у структурі загальних затрат при вирощуванні зернових культур може сягати 30 % [3]. Це призводить до структурної деформації собівартості та зниження рівня рентабельності, що, своєю чергою, обмежує можливості підприємств для довгострокових інвестицій та технологічної модернізації [7].

– Шляхи підвищення стійкості: операційний та фінансовий хедж. Підвищення стійкості агросектора вимагає комплексного підходу, що включає технологічне, фінансове та інституційне вдосконалення.

– Технологічна стійкість: впровадження елементів точного землеробства (ТЗ) є ефективним операційним хеджуванням проти шоків вхідних цін. ТЗ забезпечує суттєву економію: зниження прямих витрат на добрива на 30–50 % [5], що є критично важливим на тлі зростання імпорту добрив (зростання на 54% у 2023 році, до \$1.2 млрд) [8]. Крім того, ТЗ сприяє збільшенню врожайності (приріст до 12 %) [5] та покращенню якісних

показників, наприклад, підвищенню вмісту клейковини на 24,9–28,4 % [3], що дозволяє отримати преміальну ціну реалізації (Output).

– Інституційна та фінансова стійкість: необхідна інституціоналізація ризик-менеджменту, що включає системну ідентифікацію, оцінку ризиків, розробку кризових планів та навчання персоналу [6]. Фінансовий захист досягається через активне використання інструментів хеджування (форвардних та ф'ючерсних контрактів) для фіксації ціни реалізації та аграрного страхування для захисту від операційних ризиків. Хоча використання хеджування в Україні обмежене, його розвиток є ключовим для трансферу цінових ризиків з балансу підприємства на фінансовий ринок.

– Стратегічна диверсифікація: в умовах логістичних шоків критично важливим є диверсифікація логістичних маршрутів та розвиток переробки, що дозволяє перейти від експорту сировини до продуктів із високою доданою вартістю. Це не тільки підвищує маржинальність, але й знижує залежність ціни реалізації від логістичних витрат.

Таким чином, для забезпечення стійкості аграрного сектору України необхідно переходити від стратегії реактивного управління до проактивної, поєднуючи державну підтримку ресурсозберігаючих технологій з підвищенням фінансової грамотності та стимулюванням ринків деривативів. Це дозволить нівелювати вплив зовнішніх цінових шоків та забезпечити сталий розвиток галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор економіки в умовах воєнного стану: виклики та напрями розвитку : аналіт. доп. / Ю. О. Лупенко та ін. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2022. 54 с. URL: https://www.iae.org.ua/files/monographs/agrosector_v_umovah_voennogo_stanu_vy_klyky_ta_napryamy_rozvytku.pdf
2. Адаптаційні стратегії агропромислового комплексу України в умовах глобальних викликів : монографія / І. П. Пасічник та ін. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2023. 245 с. URL: https://www.iae.org.ua/files/monographs/monography_adapt_strategiy.pdf
3. Алієва, А. О. Динаміка індексів цін виробників та чинники цінового диспаритету в аграрному секторі України в умовах воєнного стану. *Економіка АПК*. 2023. № 1. С. 74–86. URL: https://eapk.com.ua/web/uploads/journals_pdf/74-86.pdf
4. Бойко А. С., Рябуха В. П. Моделювання інфляційних процесів у сільському господарстві, спричинених зростанням вартості енергоносіїв. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2024. № 1(85). С. 78–85. URL: <https://ev.nmu.org.ua/pdf/2024/1/78-85.pdf>
5. Галушко, В. П., Патица, В. П., Сова, С. П. Вплив високих цін на добрива на норми їх внесення та урожайність зернових в умовах Полісся України. *Таврійський науковий вісник*. 2023. Вип. 134. С. 141–148. URL: http://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/134_2023/15.pdf
6. Гуцул, Т. А. Структурні зміни у собівартості сільськогосподарської продукції внаслідок інфляційних та воєнних чинників. *Аграрна економіка та розвиток сільських територій*. 2022. Т. 2, № 4. С. 55–69. URL: <http://aerd.mk.ua/index.php/aerd/article/view/178/146>
7. Дем'яненко, С. І. Паритет цін в аграрному секторі України: виклики воєнного часу та стратегії адаптації. *Вісник аграрної науки*. 2024. № 2. С. 34–45. URL: <http://van.naas.gov.ua/article/view/296720>

8. Заїка О. В., Кудін А. М., Поночовна Ю. В. *Економетричні методи та моделі* : підручник. Київ : НУХТ, 2020. 296 с. URL: http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22026/1/Ekonom_modely.pdf
9. Індеси цін виробників промислової продукції : архів. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/icv/arh_icv_u.htm (дата звернення: 20.11.2025).
10. Кваша, С. М., Шулський, В. М. Ефективність позакореневого підживлення мікроелементами як компенсаційний механізм в умовах дефіциту мінеральних добрив. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка*. 2024. № 1. С. 40–51. URL: <https://nv.nubip.edu.ua/index.php/Ekon/article/view/234/170>
11. Коваленко О. В. Оцінка та управління фінансово-економічними ризиками функціонування ринку мінеральних добрив в Україні : дис.... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2021. 433 с. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/10857>
12. Коваленко, О. В. Методологічні підходи до оцінки індексу паритету цін як індикатора економічної стійкості агровиробництва. *Економічний вісник Запорізької політехніки*. 2021. № 3. С. 112–119. URL: <http://evzpi.zntu.edu.ua/article/view/234732>
13. Король, Н. М., Захарченко, В. А. Вплив логістичних обмежень на ціну реалізації зернових та фінансові результати аграрних підприємств. *Проблеми економіки*. 2023. № 3. С. 185–191. URL: <http://www.problecon.com.ua/article/?jid=4723>
14. Кравчук Н. О., Ткачук С. А. Інвестиційна активність агропідприємств в умовах обмеженої ліквідності, спричиненої ціновими шоками. *Проблеми економіки*. 2023. № 2. С. 55–62. URL: <http://www.problecon.com.ua/article/?jid=4507>
15. Малік, М. Й., Шпикуляк, О. Г. Державна підтримка аграрного сектору: необхідність переходу від субсидування Input до стимулювання

інновацій. *Економіка України*. 2022. № 10. С. 17–28.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2022_10_4

16. Мельник Л. О., Кучер Л. Ю. Фінансова стійкість аграрних підприємств в умовах волатильності цін на виробничі ресурси. *Економіка АПК*. 2022. № 4. С. 51–64. URL: https://eapk.com.ua/web/uploads/journals_pdf/51-64.pdf

17. Олійник, С. А. Ціновий диспаритет та його вплив на інвестиційні рішення сільськогосподарських товаровиробників. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2023. № 6. С. 25–35. URL: <http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2024/02/Oliinyk-S.A..pdf>

18. Поліщук Р. В. Оцінка ефективності інструментів хеджування ризиків волатильності сировинних цін на аграрному ринку України. *Фінансовий простір*. 2021. № 3. С. 112–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fp_2021_3_17

19. Саблук, П. Т., Пабат, О. В. Цінова політика та формування конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах глобалізації. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2021. № 2. С. 99–108. URL: <http://www.avp.ks.ua/index.php/component/content/article/18-2016-03-24-11-54-46/202-2021-02?Itemid=435>

20. Савчук І. М., Денисюк О. Г. Аналіз динаміки цін на сільськогосподарську продукцію та промислові ресурси в контексті цінових ножиць. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 6(904). С. 115–120. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2020_6/115-120.pdf